

МАРКЕТИНГ

УДК 378.014.54:63:005.642.4

JEL H52, I20, O15

**Аналіз портфеля освітніх послуг
аграрних закладів вищої освіти**Василенко О.І. *Білоцерківський національний аграрний університет*

Василенко О.І. Аналіз портфеля освітніх послуг аграрних закладів вищої освіти. Економіка та управління АПК. 2023. № 2. С. 137–145.

Vasylenko O. Analysis of the portfolio of educational services of agricultural institutions of higher education. AIC Economics and Management. 2023. № 2. PP. 137–145.

Рукопис отримано: 15.09.2023 р.
Прийнято: 22.09.2023 р.
Затверджено до друку: 23.11.2023 р.

doi: 10.33245/2310-9262-2023-185-2-137-145

Визначено види послуг аграрних закладів вищої освіти на основних ринках його діяльності – споживчому і ринку підприємств агробізнесу. Ці ринки відрізняються за моделями купівельної поведінки споживачів і специфікою надання послуг. На підставі узагальнення результатів дослідження виділено властивості освітніх послуг з урахуванням специфіки функціонування аграрних ЗВО.

Доведено наявність певних суперечностей щодо підготовки фахівців і вимог роботодавців та відзначено, що у зв'язку з цим вертикально інтегровані компанії холдингового типу почали активно вести підготовку фахівців аграрного профілю на власних потужностях. Сформовано напрями розвитку діяльності аграрних ЗВО з метою відповідності запитам роботодавців.

Проведено аналіз портфеля освітніх послуг аграрних ЗВО в розрізі освітніх (освітньо-професійних і освітньо-наукових) програм, визначено його структуру за рівнями підготовки здобувачів і частки пропозицій від загальної кількості в продуктовому портфелі при розрахунках середньої величини пропозицій: ОП першого (бакалаврського) рівня вищої освіти – 44,0 %; другого (магістерського) рівня – 41,0 %, третього (доктора філософії) рівня – 15,0 %.

Встановлено, що аграрні університети розширили перелік ОП і спеціальностей вищої освіти, що свідчить про диверсифікацію освітньої діяльності й орієнтацію на використання ринкових можливостей: у портфелі ОП різного рівня є як традиційні для аграрного сектору, так і сучасні спеціальності (ІТ-технології, маркетинг, економіка, менеджмент, фінанси, банківська справа та страхування та ін.).

Актуальними напрямками розвитку для аграрних університетів є післядипломна освіта, що передбачає фахову перепідготовку та підвищення кваліфікації, а також запровадження програм Long Life Learning; розширення переліку послуг за рахунок англійських ОП; створення ОПП, ОНП, технологій та інноваційних продуктів, просуваючи їх на ринок підприємств та впроваджуючи у практичну діяльність бізнесу тощо. Доведено, що компетенції аграрних університетів слід розглядати важливими елементами конкурентоспроможності і здатності створювати затребувані інноваційні ОП.

З урахуванням ролі аграрної вищої освіти для розвитку галузі та сільських територій визначено основні структурні елементи моделі системи освіти, а також ролі і заходи, на які університетам слід орієнтуватися при організації їх освітньої діяльності. Запропоновані заходи сприятимуть забезпеченню конкурентоспроможності освітніх продуктів аграрних університетів на відповідних ринках.

Ключові слова: аграрна освіта, заклад вищої освіти (ЗВО), компетенції, конкурентні переваги, конкурентоспроможність, освітня діяльність, освітня програма (ОП), портфель освітніх послуг.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Аграрні заклади вищої освіти (ЗВО) формують пропозицію на ринку освітніх послуг, є цілісними системами із властивими їм характеристиками та напрямками розвитку, ключовим елементом розвитку сільських територій [1–3]. Успішна діяльність аграрних ЗВО можлива за умови систематичного аналізу розвитку конкурентних переваг, які формуються на основі концепції ланцюга цінностей (value chain). Ця концепція обґрунтована М. Портером у праці «Competitive Advantage» [4] і передбачає сукупність заходів і дій, що створюють цінність та забезпечують вартість. Ключова компетенція будь-якої організації (core competency) розглядається як специфічний фактор, який на ринку сприймається як основний, що задовольняє критерії: забезпечення надання вигоди споживачам, поширення на більшість продуктів і ринків, неможливість бути легко скопійованим конкурентами.

Ключові компетенції – це колективні знання організації щодо координації різних виробничих навичок, процесу надання послуг та інтеграції потоків технологій. Формування ключових компетенцій передбачає різні елементи, що визначають специфічні переваги (particular strengths) по відношенню до інших організацій галузі та утворюють основу доданої вартості. Розрізняють індивідуальні (об'єктами є науково-педагогічні працівники, здобувачі, допоміжний персонал тощо) та організаційні (об'єктами є знання потреб ринку, здатність постійно розвивати ключову компетенцію) компетенції. В умовах економіки знань важливим економічним ресурсом є знання, а діяльність освітніх закладів має бути зорієнтована на створення компетенцій та сприяння різних суб'єктів його використовувати.

Продуктом ЗВО є різного роду компетенції, що дозволяють індивідуумам у різних областях і суб'єктам бізнесу вести результативну діяльність, які до прикладу, визначені в джерелах [5–7]. У зв'язку із цим аграрним закладам вищої освіти необхідно систематично переглядати продуктовий портфель послуг та забезпечувати вчасну його модернізацію. Сучасні умови та необхідність переходу до моделі підприємницького типу вимагають від університету розширення послуг у продуктовому портфелі, згідно з попитом споживачів та цінностями бізнес-спільнот за рахунок комерціалізації інноваційних розробок і наукового супроводу при впровадженні у бізнес-процеси.

Результати аналізу напрямків підготовки фахівців аграрного профілю ЗВО в Україні і зарубіжних країнах світу [8–13] свідчать, що

основні відмінності в напрямках підготовки фахівців між вітчизняними й іноземними університетами полягають у переважанні професій, що відповідають цілям сталого розвитку, досягненні соціального благополуччя, забезпеченні здорового і збалансованого харчування, поширенні знань тощо. Невідповідність випускників кваліфікаційним потребам галузі, й неготовність роботодавців забезпечити таким випускникам високий дохід зумовлює кількісну і якісну нестачу фахівців, тому аграрним університетам варто зосередити увагу на вирішенні цієї проблеми та визначити стратегічні рішення з подолання її негативних проявів.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження освітніх послуг аграрних університетів та розподіл їх продуктів за ринками з врахуванням специфічних особливостей галузі; аналіз портфеля освітніх послуг аграрних ЗВО та визначення його структури за рівнями підготовки здобувачів; узагальнення характерних особливостей послуг аграрних ЗВО; формування напрямів розвитку діяльності освітніх закладів з метою відповідності запитам роботодавців; визначення принципів і заходів нової концепції моделі системи вищої аграрної освіти.

Матеріал та методи дослідження. Матеріали цієї публікації включають результати дослідження, при проведенні якого використано методи теоретичного узагальнення, порівняння, аналізу, синтезу, індукції і дедукції – при узагальненні видів послуг аграрних ЗВО на основних ринках діяльності закладів; діалектичний і абстрактно-логічний – при проведенні теоретичних узагальнень, формуванні висновків, визначенні принципів і заходів нової концепції моделі системи вищої аграрної освіти; методи порівняння та узагальнення – при проведенні аналізу портфеля освітніх послуг аграрних ЗВО; методи статистичного аналізу – при визначенні частки пропозицій від загальної кількості в продуктовому портфелі та при розрахунках середньої величини пропозицій. Графічні методи знайшли застосування при побудові структури портфеля ОП за рівнями підготовки здобувачів. Інформаційну базу дослідження становлять наукові публікації українських та іноземних авторів, інформаційні матеріали, опубліковані на офіційних сайтах аграрних ЗВО, дані Єдиної державної електронної бази (ЄДЕБО), результати особистих спостережень автора, а також наукова інформація, що має форму недрукованої продукції і розміщена у світовій комп'ютерній мережі Internet.

Результати дослідження. Діяльність аграрних закладів вищої освіти охоплює такі напрями: освітню, науково-дослідницьку,

комерціалізацію інноваційних розробок. У зв'язку з цим університет виходить зі своїми продуктами на два ринки – споживчий і ринок підприємств агробізнесу (рис. 1). Ці ринки відрізняються за моделями купівельної поведінки споживачів і специфікою надання послуг. Зрозуміло, що пошук цільових сегментів на цих ринках залежить від розуміння потреб споживачів, що варто враховувати при формуванні продуктового портфеля послуг ЗВО.

З рис. 1 видно, що аграрні університети функціонують на споживчому ринку послуг вищої освіти, де їх потенційними споживачами виступають випускники загальноосвітніх установ I–III ступенів, коледжів, закладів вищої освіти бакалаврату і магістратури. У зв'язку з цим виникає потреба обґрунтованого визначення для кожної групи компетенцій, що формують для них цінність. На ринку підприємств агробізнесу ЗВО пропонують послуги з ведення науково-дослідної й інноваційної, експертно-консалтингової, виробничо-впроваджувальної, інформаційно-аналітичної, організаційно-управлінської діяльності. Створення умов для формування різних компетенцій потребує значних інвестицій у матеріально-технічну базу та розвиток людського потенціалу з врахуванням особливостей потреб ринку.

Для ринку послуг вищої освіти характерні такі особливості: адміністративні бар'єри (процедури ліцензування, атестації, акредитації), що впливають на обмеженість входу

на ринок, а також вимоги споживачів до рівня освіти і якості знань; паралельне функціонування приватного (недержавного) сектору, що формується приватними ЗВО; та державного, в якому здійснюється підготовка фахівців на комерційній основі і за державним замовленням.

На підставі узагальнення результатів дослідження нами виділено властивості освітніх послуг з урахуванням специфіки функціонування аграрних ЗВО:

- основні споживачі – молоді люди віком від 17 до 25 років;
- значна частка абітурієнтів формується за рахунок сільської молоді;
- необхідність проходження конкурсного відбору;
- оплату освітньої послуги в основному здійснюють батьки потенційного споживача;
- висока вартість освітніх послуг;
- відносна тривалість надання послуг та відтермінування результатів;
- складність прогнозування щодо працевлаштування та окупності витрат на навчання;
- необхідність ліцензування та акредитації освітніх програм (ОП), за якими надаються освітні послуги;
- залежність затребуваності освітньої послуги від територіального розміщення ЗВО, потреби виду ОП на ринку праці;
- необхідність державного регулювання освітніх послуг через їх соціальну значимість.

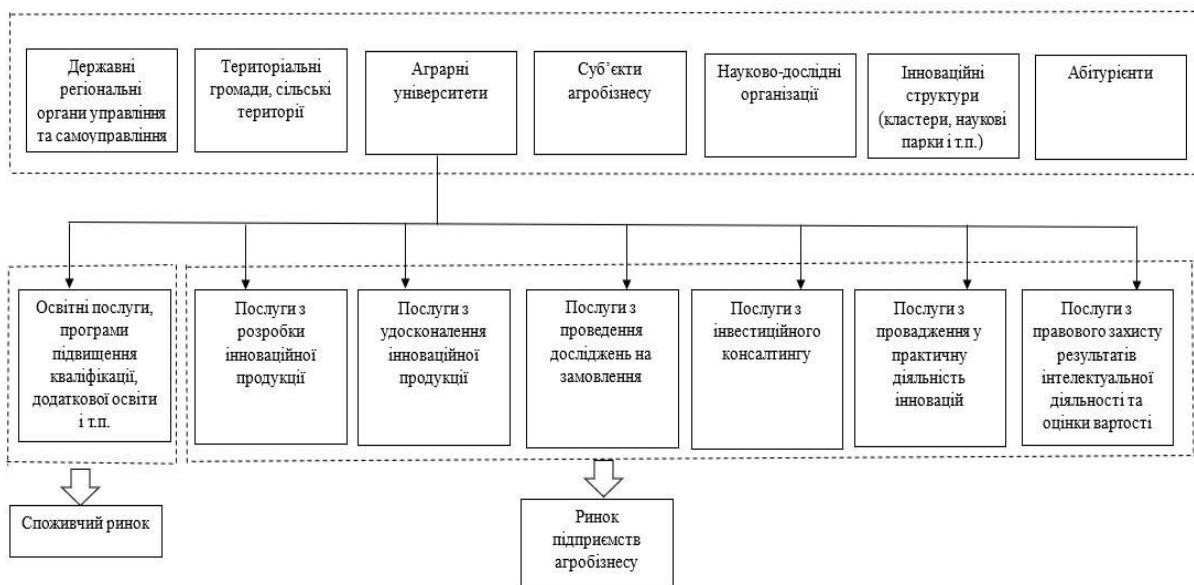

Рис. 1. Види послуг аграрних закладів вищої освіти на основних ринках діяльності

Джерело: узагальнено автором.

Сьогодні в Україні вищу освіту першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів, а також навчання за освітньо-науковими програмами (ОНП) доктора філософії та доктора можна здобути за рахунок державного бюджету, пройшовши конкурсний відбір. Одержання другої вищої освіти можливо на бюджетній основі лише у разі, якщо перша вища освіта була отримана за рахунок фізичних чи юридичних осіб. Крім того, важливою статтею доходу аграрних ЗВО є навчання іноземних громадян, хоча в умовах війни ускладнився процес залучення іноземців на навчання в українські університети [14, с. 46].

Щодо додаткових освітніх і комплементарних послуг, то аграрні ЗВО намагаються максимально диверсифікувати перелік платних послуг, надання яких сприяє покращенню матеріально-технічної бази, підвищенню заробітної плати професорсько-викладацького персоналу, удосконаленню освітнього процесу. Аграрні університети також зацікавлені у підготовці фахівців з викладанням англійською мовою, що в подальшому може сприяти розширенню експорту освітніх послуг й стати конкурентною перевагою на ринку освітніх послуг завдяки відкриттю англомовних ОП. Очевидно, що надання комплементарних послуг має на меті додання цінності аграрному закладу вищої освіти.

Результати дослідження доводять наявність певних суперечностей щодо підготовки фахівців і вимог роботодавців, які визначаються наступним: вибір спеціальності абітурієнтом часто не відповідає потребам ринку; труднощі молодих фахівців до прийняття самостійних рішень, недостатність особистісних ділових та лідерських якостей, яких очікують роботодавці; аграрні університети орієнтуються на попит освітніх послуг, а не на зміни у структурі ринку праці; зміст навчання щодо набутих практичних вмінь і професійних навичок не задовольняє роботодавців; бажання молодих фахівців відразу після навчання отримати хорошу посаду і високу заробітну плату та неготовність її забезпечення роботодавцем.

Слід відзначити, що через незадоволеність в якості підготовки фахівців аграрного профілю вертикально інтегровані компанії холдингового типу почали активно вести підготовку фахівців на власних потужностях. До прикладу, агрохолдинг «Кернел» організував освітній проект «Відкритий аграрний університет», основними цілями якого є розкриття й посилення потенціалу фахівців аграрного профілю, а також формування аграріїв нового покоління [15]. Цей проект передбачає навчання за семи професійно-навчальними програмами на основі досту-

пу до новітніх практик та інновацій агропродуцції, залучення досвідчених викладачів й практиків з вітчизняних і зарубіжних університетів, формування навичок ефективної роботи в умовах реального бізнес-середовища. Зазначимо, що ці компанії ведуть підготовку фахівців для власних потреб, залучаючи на навчання випускників аграрних закладів вищої освіти. Це дає підстави зробити висновок, що поглиблюються окремі характеристики фахівця, оскільки основну базу (вищу аграрну освіту другого рівня) вони вже мають. Таким чином, можна стверджувати про певне доопрацювання фахових компетентностей і практичних навичок випускників аграрних університетів.

Вважаємо, що для підвищення рівня якості освітніх послуг аграрних ЗВО у напрямі забезпечення їх відповідності запитам роботодавців, співпраця університетів і працедавців повинна передбачати:

- участь у розробленні та експертизі ОП, відповідність їх стандартам освіти і потребам ринку праці;

- залучення провідних фахівців агропідприємств та організацій бізнесу до читання лекцій і проведення практичних занять з профільних дисциплін, тренінгів, майстер-класів тощо;

- розширення баз навчальних і виробничих практик, співпраці з навчальними центрами підприємств, участь у практичних семінарах і наукових проєктах, що в підсумку сприятиме швидкому й результативному пошуку місця роботи здобувача освіти за фахом. Вважаємо, що розширенню співпраці між університетами і бізнесовими структурами будуть сприяти організаційні підходи, запропоновані в публікації [16].

При реалізації ОП та активізації науково-інноваційної діяльності аграрні ЗВО, насамперед, повинні враховувати технологічні зміни в аграрному секторі економіки, а також необхідність переходу від вузькоспеціалізованої до комплексної підготовки для ланцюга «селекція і генетика, виробництво матеріально-технічних ресурсів – виробництво – переробка – логістика – оптова, роздрібна торгівля – реверсивна логістика», а також посилювати роль прикладної аграрної науки.

Ознайомлення з переліком освітньо-професійних і освітньо-наукових програм, які реалізуються аграрними університетами, привело до висновку, що в портфелі ОП різного рівня є як традиційні для аграрного сектору, так і сучасні спеціальності: IT-технології, маркетинг, економіка, менеджмент, фінанси, банківська справа та страхування та ін. [17], [18, с. 254–256]. Встановлено, що аграрні заклади вищої освіти розширили перелік ОП і спеціальностей

вищої освіти, що свідчить про диверсифікацію освітньої діяльності й орієнтацію на використання ринкових можливостей.

Аналіз освітньо-професійних програм (ОПП) першого рівня вищої освіти дав змогу пересвідчитися, що їх кількість в аграрних університетах коливається від 5 ОП в колишній Харківській державній зооветеринарній академії (ХДЗВА) до 45 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України (НУБіП), для більшості аграрних ЗВО середня кількість програм становить 21. Зазначимо, що у портфелі освітніх послуг широко представлені класичні освітні програми, зокрема: агрономія; садово-паркове господарство; технологія виробництва і переробки продукції рослинництва і тваринництва; лісове господарство; харчові технології; геодезія та землеустрій; захист і карантин рослин; електроенергетика, електроніка та електромеханіка; технології захисту навколишнього середовища; екологія; водні ресурси та аквакультура; галузеве машинобудування; біотехнології та біоінженерія, частка яких у загальному портфелі складає 43,3 %. Вважаємо, що дані ОП для аграрних ЗВО доцільно посилювати з метою забезпечення значних конкурентних переваг на основі надання спеціалізованих фахових послуг вищої освіти, сформованої матеріально-технічної бази, кваліфікованих науково-педагогічних працівників (НПП) тощо.

Водночас аналіз освітніх послуг засвідчив розширення напрямів підготовки за галузями знань 07 «Управління та адміністрування» і 051 «Соціальні та поведінкові науки», що наявні в переліку пропозицій кожного університету. Так, ОП 051 «Економіка» на першому рівні вищої освіти пропонується практично всіма аграрними університетами, а також виявлено невластиві для аграрних ЗВО спеціальності: 052 «Політологія», 053 «Психологія», 054 «Соціологія», 061 «Журналістика». Частка програм у загальному портфелі аграрних університетів для галузі знань 051 «Соціальні та поведінкові науки» становить 5,8 %, а для галузі знань 07 «Управління та адміністрування» – 20,6 %, пропонуючи ОПП за спеціальностями: 071 «Облік і оподаткування», 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондівий ринок», 073 «Менеджмент», 075 «Маркетинг», 076 «Підприємництво та торгівля».

Слід відзначити, що аграрні університети України пропонують освітні програми на першому бакалаврському рівні, що є непрофільними для спеціалізації; це пояснюється підвищеним попитом на ринку ОП таких спеціальностей: 35 «Філологія» (спеціалізація «Германські мови та літератури (переклад включно)»), 081 «Право», 121 «Інженерія програмного забезпечення»,

187 «Деревообробні та меблеві технології», 192 «Будівництво та цивільна інженерія», 191 «Архітектура та містобудування», 122 «Комп'ютерні науки», 125 «Кібербезпека», 126 «Інформаційні системи та технології» та інші, частка яких у загальному портфелі становить 30,3 %. Здебільшого наведені ОП вимагають від освітніх закладів значних за обсягом капіталовкладень, що ускладнює процес забезпечення достатнього рівня їх якості.

Проаналізуємо портфель освітніх послуг другого (магістерського) рівня вищої освіти, які пропонують аграрні ЗВО [17], [18, с. 257–259]. В середньому заклад пропонує 17 магістерських програм: найбільшу кількість – 38, найменшу – 7. Найбільша частка представлена у класичних аграрних університетах, які є в портфелі кожного аграрного закладу та становлять у сукупному портфелі освітніх програм магістерського рівня – 48,8 %.

Результати досліджень і розрахунків щодо ОП другого (магістерського) рівня за галузями знань 07 «Управління та адміністрування» і 051 «Соціальні та поведінкові науки» засвідчили, що загальна кількість пропозицій складає 27,4 %. Отже, частка освітніх програм за спеціальностями у загальному портфелі магістерських програм аграрних ЗВО виявилася 23,8 %. Порівняно з показником на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти, абсолютне відхилення становить 2,9 в. п., що підтверджує твердження про складність процесу розширення пропозицій ОП за кон'юнктурними спеціальностями – новими для аграрних університетів.

Середня величина пропозицій за ОПП третього рівня аграрних університетів на одну освітню установу становить 8 програм [17], [18, с. 260–261]. Найбільша кількість програм доктора філософії у НУБіП – 33, найменша – у ЛНАУ (колишньому Луганському національному аграрному університеті). Встановлено, що частка програм для аграрних університетів за класичними спеціальностями досягає 50 %, а за галузями знань 07 «Управління та адміністрування» і 05 «Соціальні та поведінкові науки» – 27,8 %. Отже, частка решти програм третього рівня вищої освіти склала 31,2 %.

Структуру портфеля ОП для аграрних університетів зображено на рис. 2. Лідерами за кількістю пропонованих ОП виявилися НУБіП з кількістю 166 та новостворена інституція Державний біотехнологічний університет (ДБУ) – з кількістю 133; а аутсайдерами: Одеський державний аграрний університет (ОДАУ) – з кількістю 30, Луганський національний аграрний університет (ЛНАУ) – 31 (наразі є реорганізованим).

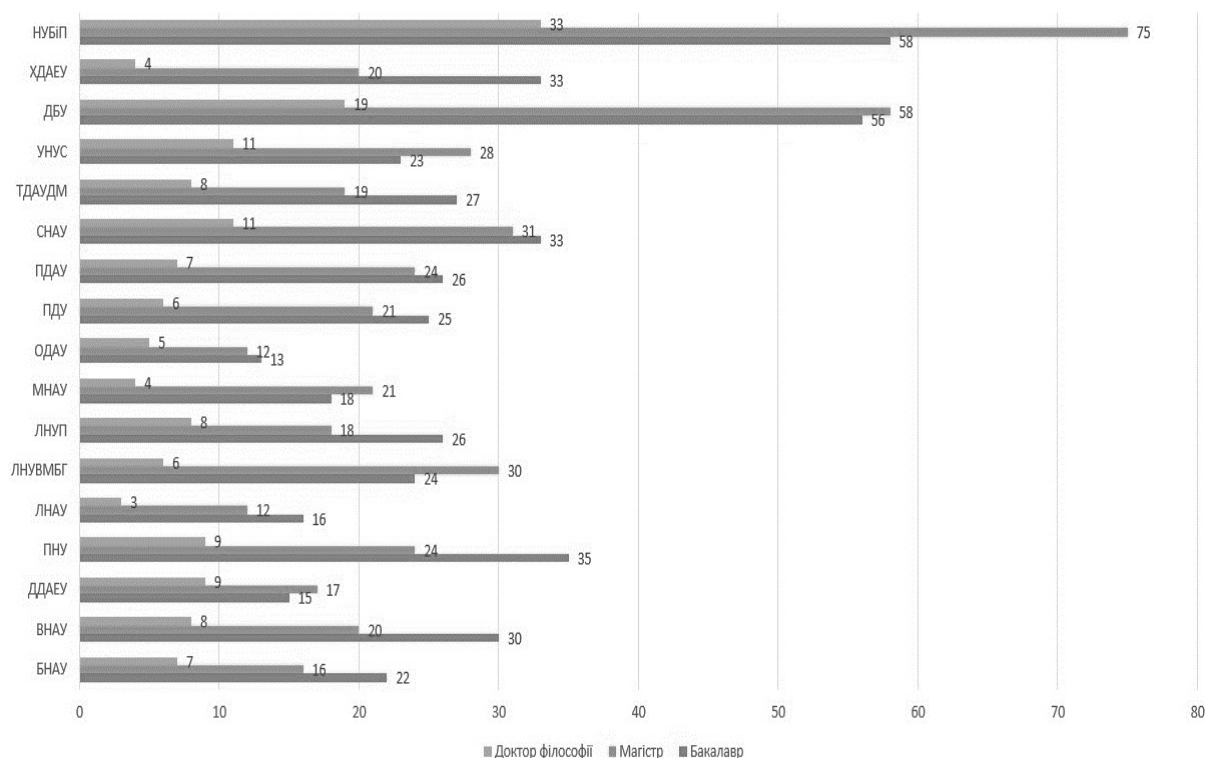

Рис. 2. Структура портфеля освітніх програм за рівнем підготовки здобувачів вищої освіти, 2022 р.

Джерело: побудовано за власними розрахунками автора.

Крім охарактеризованих вище ОП, аграрні заклади вищої освіти реалізують також програми підвищення кваліфікації та перепідготовки, що дозволяє формувати конкурентні переваги й, відповідно, надходження коштів до університетів. До прикладу, Білоцерківський національний аграрний університет (БНАУ) на базі Інституту післядипломного навчання керівників і спеціалістів ветеринарної медицини (ПНКСВМ) здійснює підвищення кваліфікації і перепідготовку керівників та спеціалістів державної й відомчої ветеринарної медицини, НПП вищих і середніх спеціальних навчальних закладів. У 2022 р. ПНКСВМ БНАУ було забезпечено підвищення кваліфікації 660 осіб з різних аграрних підприємств, 496 держслужбовців, 422 фахівців ветеринарної медицини, 140 НПП ЗВО і педагогічних працівників фахової передвищої освіти, 14 осіб землевпорядників.

Вважаємо, що актуальним напрямком розвитку для аграрних університетів є післядипломна освіта, яке передбачає фахову перепідготовку та підвищення кваліфікації, незалежно від віку. У європейських країнах поширюються програми Long Life Learning («навчання упродовж життя»), які стали стратегічним напрямом політики освіти [19–20].

Висновки. Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що на сьогодні в аграрних ЗВО сформовано такий портфель освітніх послуг: ОП першого (бакалаврського) рівня вищої освіти – 44,0 %, другого (магістерського) рівня – 41,0 %, третього (доктора філософії) рівня – 15,0 %. Встановлено, що аграрна освіта характеризується певними особливостями, пов'язаними з організацією освітнього процесу, розвитком наукової й інноваційної діяльності, виробничої інфраструктури та іншими чинниками.

Роль аграрної вищої освіти для розвитку галузі та сільських територій усвідомлена світовою спільнотою, а економіка знань передбачає розвиток моделі системи освіти за такими принципами: навчання на основі дослідницького підходу замість інформаційного навчання; в основі освітнього процесу – орієнтація на стратегічний і ситуаційний аналіз замість механічного сприйняття; спільна діяльність здобувача і викладача щодо формування програми підготовки; застосування інтерактивних технологій і методів навчання; наявність затребуваних ринком програм фахової підготовки.

Характерними особливостями нової концепції моделі системи вищої аграрної освіти повинні стати: одержання освіти упродовж всього життя людини; відкритість і готовність системи вищої освіти до змін і розвитку з урахуванням інтересів зацікавлених осіб; пропозиція широкого переліку систематично поновлюваних програм фахової підготовки та перепідготовки. Водночас вважаємо, що основними структурними елементами цієї моделі мають постати: здобувач вищої освіти як головна ланка моделі; суспільство і держава в ролі гарантів підготовки, координаторів та регуляторів функціонування системи вищої освіти і підготовки кадрів; неперервний процес розробки інноваційної продукції; наукові установи в ролі партнерів у здійсненні спільних з бізнесовими структурами наукових досліджень; агробізнес і органи саморегулювання сільських територій в ролі замовників майбутніх фахівців визначають перелік вимог до рівня їх підготовки, є учасниками фінансування і матеріально-технічного забезпечення системи підготовки спеціалістів.

Визначено види послуг аграрних закладів вищої освіти на основних ринках його діяльності – споживчому і ринку підприємств агробізнесу. Ці ринки відрізняються за моделями купівельної поведінки споживачів і специфікою надання послуг. На підставі узагальнення результатів дослідження виділено властивості освітніх послуг з врахуванням специфіки функціонування аграрних ЗВО. Вважаємо, що компетенції аграрних університетів слід розглядати важливими елементами конкурентоспроможності і здатності створювати затребувані інноваційні ОП.

Університетам при організації освітньої діяльності необхідно орієнтуватися на реалізацію таких заходів: формувати перелік спеціальностей, що є затребуваними на ринку та спроможними формувати необхідний набір компетенцій у здобувачів; вносити зміни в компетенції ЗВО, НПП і співробітників, що зайняті в основних та допоміжних процесах створення освітніх продуктів закладу; створювати ОПП, ОНП, технології й інноваційні продукти, просуваючи їх на ринок підприємств та впроваджувати у практичну діяльність бізнесу, зокрема у формі аутсорсингу; розвивати мережеві й віртуальні форми, методичні та організаційні інструменти для сервісу науково-дослідних продуктів; забезпечити потреби бізнесу в набутті специфічних компетенцій для ефективної роботи; створювати умови для самонавчання і саморозвитку НПП університету на основі сучасних підходів формування і розвитку творчої діяльності. Наведені заходи сприятимуть забезпеченню конкурентоспроможності освітніх продуктів аграрних університетів на відповідних ринках.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Іванишин В. І., Бялковська О. А. Значення вищої освіти для розвитку сільських територій та формування сільських лідерів. Ефективна економіка. 2022. № 4. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.4.4.
2. Іванишин В., Дудзяк О. Аграрна освіта, як основний з ключових елементів розвитку сільських територій. Аграрна наука та освіта в умовах євроінтеграції. 2019. С. 171–172. URL: <http://188.190.43.194:7980/jspui/bitstream/123456789/9687/1/%D0%A2%D0%9A-19-2-171-172.pdf>.
3. Komives P. M., Pilishegyi P., Novak N., Nagy A.S., Korosparti P. The Role of the Higher Education in the Development of the Agriculture. International Journal of Information and Education Technology. 2019. Vol. 9. No 9. P. 607–612. DOI: 10.18178/ijiet.2019.9.9.1275.
4. Porter M. (1998). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. Free Press. 592 p.
5. Русецька Н. М., Демчук Л. І., Циганенко-Дзюбенко І. Ю. Формування професійних компетентностей у майбутніх фахівців з агроінженерії. Таврійський науковий вісник. 2023. № 131. С. 374 – 380. DOI <https://doi.org/10.32782/2226-0099.2023.131.47>.
6. Кравець Р. А., Джеджула О. М., Ковальова К. В., Юмачікова О. М. Теоретичні й методичні основи формування лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі в контексті інтернаціоналізації ЗВО: колективна монографія. Вінниця: ТОВ «Твори», 2022. 392 с.
7. Saadvandi M., Abbasi E., Biemans H., Zarafshani K., Farhadian H. Identifying characteristics of a competence-based agricultural higher education system: a literature review. *Agricultural Education and Extension*. 2023. DOI:10.1080/1389224X.2023.2192706.
8. Офіційний сайт Національного університету біоресурсів і природокористування. URL: <https://nubip.edu.ua/node/44>.
9. Wageningen University and Research. URL: <https://www.wur.nl/en.htm>.
10. Colorado State University. URL: <https://www.colostate.edu/>.
11. Mizzou University of Missouri. URL: <https://missouri.edu/>.
12. OHIO University. URL: <https://www.ohio.edu/>.
13. Офіційний сайт Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/>.
14. Ніколаєв Є., Рій Г., Шемелинець І. Вища освіта в Україні: зміни через війну. Аналітичний звіт. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.
15. Open Agro University. Kernel career. URL: <https://career.kernel.ua/students-are-our-future/>.
16. Варченко О. М., Крисанов Д., Ф., Гринчук Ю. С., Рибак Н. О. Розвиток взаємовідносин аграрних університетів та бізнесових структур на основі довіри як інструменту підвищення конку-

рентоспроможності. Економіка та управління АПК. 2022. № 2. С. 112–123. DOI: 10.33245/2310-9262-2022-177-2-112-123.

17. Єдина державна електронна база з питань освіти (ЄДЕБО). URL: <https://vstup.edbo.gov.ua/>.

18. Василенко О. І. Управління конкурентоспроможністю аграрних закладів вищої освіти на ринку освітніх послуг: дис. Біла Церква: БНАУ, 2023. 292 с.

19. Boya Ren, Hongzhi Wang, Jianzhong Li, Hong Gao. (2017). Life-long learning based on dynamic combination model. *Applied Soft Computing*. Vol. 56. P. 398–404. DOI: 10.1016/j.asoc.2017.03.005.

20. Maria Hercz, Ference Pozsonyi, Nikolett Flick-Takacs (2020). Supporting a Sustainable Way of Life-Long Learning in the Frame of Challenge-Based Learning. *Discourse and Communication for Sustainable Education*. Vol. 11 (2020). P.45–64. DOI: 10.2478/dcse-2020-0018.

REFERENCES

1. Ivanyshyn, V. I., Bialkowska, O. A. Znachenia vyshchoi osvity dlia rozvytku silskykh terytorii ta formuvannya silskykh lideriv [The importance of higher education for the development of rural areas and the formation of rural leaders]. *Efektivna ekonomika* [The importance of higher education for the development of rural areas and the formation of rural leaders], 2022, no. 4. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.4.4.

2. Ivanyshyn, V., Dudziak, O. Ahrarna osvita, yak osnovnyi z kluchovykh elementiv rozvytku silskykh terytorii [Agrarian education as one of the key elements of the development of rural areas]. *Ahrarna nauka ta osvita v umovakh yevrointegratsii* [Agrarian science and education in the conditions of European integration], 2019, pp. 171–172. Available at: <http://188.190.43.194:7980/jspui/bitstream/123456789/9687/1/%D0%A2%D0%9A-19-2-171-172.pdf>.

3. Komives, P. M., Pilishegyi, P., Novak, N., Nagy, A. S., Korosparti, P. The Role of the Higher Education in the Development of the Agriculture. *International Journal of Information and Education Technology*. 2019, vol. 9, no. 9, pp. 607–612. DOI: 10.18178/ijiet.2019.9.9.1275.

4. Porter, M. (1998). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. Free Press. 592 p.

5. Rusetska, N. M., Demchuk, L. I., Tsyhanenko-Dziubenko, I. Iu. Formuvannya profesiynykh kompetentnosti u maibutnikh fakhivtsiv z ahroinzhenerii [Formation of professional competences in future agricultural engineering specialists]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk* [Taurian Scientific Bulletin], 2023, no. 131, pp. 374 – 380. DOI <https://doi.org/10.32782/2226-0099.2023.131.47>.

6. Kravets, R. A., Dzhedzhula, O. M., Kovalova, K. V., Yumachikova, O. M. (2022). Teoretychni y metodychni osnovy formuvannya linhvosiokulturnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv ahrarnoi haluzi v konteksti internatsionalizatsii ZVO: kolektyvna monohrafiia [Theoretical and methodological founda-

tions of the formation of linguistic and sociocultural competence of future specialists in the agricultural sector in the context of the internationalization of higher education: a collective monograph]. Vinnytsia: TOV «Tvory», 392 p.

7. Saadvandi, M., Abbasi, E., Biemans, H., Zarafshani, K., Farhadian, H. Identifying characteristics of a competence-based agricultural higher education system: a literature review. *Agricultural Education and Extension*. 2023. DOI:10.1080/1389224X.2023.2192706.

8. Ofitsiyni sait Natsionalnoho universytetu biorekursiv i pryrodokorystuvannya [Official site of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine]. Available at: <https://nubip.edu.ua/node/44>.

9. Wageningen University and Research. Available at: <https://www.wur.nl/en.htm>.

10. Colorado State University. Available at: <https://www.colostate.edu/>.

11. Mizzou University of Missouri. Available at: <https://missouri.edu/>.

12. OHIO University. Available at: <https://www.ohio.edu/>.

13. Ofitsiyni sait Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu imeni Dmytra Motornoho [Official site of Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University]. Available at: <http://www.tsatu.edu.ua/>.

14. Nikolaiev, Ye., Rii, H., Shemelynets, I. (2023). Vyshcha osvita v Ukraini: zminy cherez viinu [Higher education in Ukraine: changes due to the war]. *Analitychnyi zvit* [Analytical report]. Kyiv: Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka, 94 p.

15. Open Agro University. Kernel career. Available at: <https://career.kernel.ua/students-are-our-future/>.

16. Varchenko, O. M., Krysanov, D. F., Hrynychuk, Yu. S., Rybak, N. O. Rozvytok vzaiemovidnosyn ahrarnykh universytetiv ta biznesovykh struktur na osnovi doviry yak instrumentu pidvyshchennia konkurentospromozhnosti [Development of mutual relations between agricultural universities and business structures based on trust as a tool for increasing competitiveness]. *Ekonomika ta upravlinnia APK* [Economy and management of agriculture], 2022, no. 2. pp. 112–123. DOI: 10.33245/2310-9262-2022-177-2-112-123.

17. Yedyna derzhavna elektronna baza z pytan osvity [The only state electronic database on education]. Available at: <https://vstup.edbo.gov.ua/>.

18. Vasylenko, O. I. (2023). Upravlinnia konkurentospromozhnosti ahrarnykh zakladiv vyshchoi osvity na rynku osvitnikh posluh [Management of the agrarian universities competitiveness in the educational services market]: Bila Tserkva: BNAU, 292 p.

19. Boya Ren, Hongzhi Wang, Jianzhong Li, Hong Gao. (2017). Life-long learning based on dynamic combination model. *Applied Soft Computing*, vol. 56, pp. 398–404. DOI: 10.1016/j.asoc.2017.03.005.

20. Maria Hercz, Ference Pozsonyi, Nikolett Flick-Takacs (2020). Supporting a Sustainable Way of Life-Long Learning in the Frame of Challenge-Based Learning. *Discourse and Communication for Sustainable Education*, vol. 11 (2020), pp.45–64. DOI: 10.2478/dcse-2020-0018.

Analysis of the portfolio of educational services of agricultural institutions of higher education

Vasylenko O.I.

The types of services of agricultural institutions of higher education in the main markets of its activity - the consumer market and the market of agribusiness enterprises - have been determined. These markets differ in consumer purchasing behavior patterns and the specifics of service provision. Based on the generalization of the results of the study, the properties of educational services are highlighted, taking into account the specifics of the functioning of agricultural educational institutions.

It has been proven that there are certain contradictions regarding the training of specialists and the requirements of employers, and it is noted that in connection with this, vertically integrated companies of the holding type began to actively train specialists in the agrarian profile at their own facilities. Directions for the development of activities of agricultural vocational training centers were formed in order to meet the demands of employers. An analysis of the portfolio of educational services of agricultural higher education institutions in terms of educational (educational-professional and educational-scientific) programs was carried out, its structure was determined by the levels of training of applicants, and the share of offers from the total number in the product portfolio was determined when calculating the average value of offers: EP of the first (bachelor) level higher education – 44.0 %; second (master's) level - 41.0 %, third (doctor of philosophy) level - 15.0 %.

It has been established that agricultural universities have expanded the list of EPs and specialties of

higher education, which indicates the diversification of educational activities and orientation towards the use of market opportunities: the portfolio of EPs of various levels includes both traditional for the agricultural sector and modern specialties (IT technologies, marketing, economics, management, finance, banking and insurance, etc.).

Current areas of development for agricultural universities are postgraduate education, which involves professional retraining and advanced training, as well as the introduction of Long Life Learning programs; expansion of the list of services at the expense of English-speaking EPs; creation of EPP, ESP, technologies and innovative products, promoting them to the enterprise market and introducing them into practical business activities, etc. It has been proven that the competencies of agricultural universities should be considered as important elements of competitiveness and the ability to create popular innovative EPs.

Taking into account the role of agricultural higher education for the development of the industry and rural areas, the main structural elements of the education system model, as well as the roles and measures that universities should focus on when organizing their educational activities, are defined. The proposed measures will contribute to ensuring the competitiveness of educational products of agricultural universities in the relevant markets.

Key words: agricultural education, institution of higher education, competencies, competitive advantages, competitiveness, educational activity, educational program, portfolio of educational services.

Copyright: Василенко О.І. © This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

ORCID iD:
Василенко О.І.

<https://orcid.org/0000-0002-5076-4805>